

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ТЕМА
„МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И АГРЕСИВНО ПОВЕДЕНИЕ“,
ПРЕДСТАВЕН ЗА ПУБЛИЧНА ЗАЩИТА
ОТ ДОКТОРАНТ АДИЛЕНА ИВАНОВА ВАНДОВА,
ПО
ПРОЦЕДУРА ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“, В НАПРАВЛЕНИЕ 1.2 ПЕДАГОГИКА (МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА)

Представеният дисертационен труд разглежда важна тема, представляваща интерес за медийната педагогика както от гледна точка на медиазнанието – по думите на автора в посока „медийно образование“ – така и относно психологията и педагогиката, по отношение на явлениято „агресивно поведение“. Изследването, което се развива именно в тези посоки, се стреми да намери пресечна точка между медийните навици и нагласи на децата в предучилищна възраст, появата на агресивно поведение - като евентуално следствие и на въздействието на медиите като средство и съдържание -, и възможностите на медийното образование като начин за ефективна превенция на подобно поведение. В този смисъл разработката – макар и позакъсняла във времето с оглед на съществуващите в България публикации по темата – е важна и иновативна в контекста на страната ни, където педагози и психолози - изследователи и практики - продължават да са „длъжници“ на обществото поради недостатъчния на брой издадени монографии, студии и статии, осветляващи проблема. Оттук произтича и значимостта на труда на докторант Адилена Вандова, като опит, стараещ се да запълни липсата на дълбочинни изследвания в разглежданото поле.

Представеното изследване анализира връзката медийно образование — намаляване на агресивно поведение от страна на децата, причинено от контакта им с неподходящо медийно съдържание като следствие на придобит положителен социален опит, резултат от развитие на медийната

грамотност. По тази причина анализът отделя внимание на разнообразна по вид педагогическа интервенция – от страна родители, семейство, педагози и възпитатели от детската градина в качеството им на значими фактори, способни да опосредстват в правилна посока връзката медии – деца.

Дисертационната разработка е в обем над 170 страници и структурно е оформена в увод, три глави, заключение с изводи и препоръки, библиография и приложения. Библиографията включва над 150 единици на български и английски език, както и основни български и международни документи. Основните приложенията представят анкети с деца, родители и учители, които позволяват провеждането на експерименталното изследване и неговия анализ. Дисертацията предлага и четиринадесет графики, придаващи допълнителна илюстративна сила на изследването

В първата глава дисертантът се старее да изясни въпросите за същността, значението, принципите и проявлениета на медийната и информационната култура. Проследява в исторически план развитието и промените на дадени ключови понятия и основни теории относно възникването и динамиката на информационното общество като нов социален етап, довел до промяна в същността, съдържанието и средствата на медийната комуникация. Изяснява потребността от медийно образование и грамотност като неразделна част от компетентностите на съвременния човек, при това от ранна детска възраст. Подчертава значението на образованието за изграждане на такива знания и умения, а също така и важноста от подготовката на учители и медийни педагози, които да са способни да реализират подобна задача. Посочени са рисковете и опасността от отрицателни ефекти, нежелано влияние върху младата личност, опасността от информационно неравенство и социално изключване, при това на големи групи деца и подрастващи.

По отношение на първата глава, изясняваща въпросите за същността,

значението, принципите и проявлението на медийната и информационната култура, - смятам, че колежата Вандова се е насочила към необходимите основни теоретични източници и успява в да осветли – при това във верен хронологичен план - взаимовръзката между термини и процеси. медийна грамотност, медийно възпитание, медийно образование и медийна култура.

Дисертантката демонстрира подчертани умения да намира точната връзка между различните идеи и концепции, изясняващи динамиката в отношенията медии-медийна комуникация-медийно образование-медийна грамотност и култура, като при това успява вярно да ги интерпретира по посока на изследователските си цели и задачи. Впечатляващо е умението за извличане на същността на различните теории и способността за техния анализ, когато става дума за интерпретацията им като част от различни нормативни документи и стратегии.

В тази глава имам забележка относно преводът на термина digital natives заимстван от Марк Пренски, който колежата Вандова транслира (вж. с. 13) като „дигитални туземци“. Макар че това се среща и при други български изследователи, мисля, че по-точно би било да се каже „дигитално родени“ или „дигитални по рождение“, тъй като думата „туземци“ носи немалка отрицателна конотация.

Втората глава е посветена на въпроса за формирането на медийната грамотност като средство за критично осмисляне на медийно съдържание, начин за превенция по отношение на отрицателните му ефекти върху личността на детето, по-специално върху проявите на агресия. Агресията, или по-точно „агресивното поведение“ както го формулира Аделина Вандова (с. 66-67) намира верен анализ в предложеното изследване и което е по-важно - се разглежда в контекста на медийното съдържание, средства и среда. Намирам за сполучлив подхода на колежата да използва теорията на Пиаже за когнитивно развитие на детето и операционализирането на структурата на интелекта, както и включи в анализа си идеята на Виготски, за когнитивното функциониране и зависимостта му от фактори като културна среда и общуване на децата с възрастните, от характера и степента на това взаимодействие и съвместната им дейност. Пренесени върху съвременната реалност на масирано медийно въздействие върху децата, тези идеи задават ясна посока относно ролята на родители и педагози при формиране на медийното поведение на децата. Дисертантката подробно и умело анализира този въпроса в част 2.2.1. „Децата и медиите – специфика на възприемане и влияние върху агресивното поведение на децата“ като ясно посочва, че „Използването на медиите от децата е функция на индивидуалните нужди и способности, на обкръжаващата среда – както физическа, така и социална, в която те се развиват (с. 74-76). В този контекст тя обръща внимание и доминиращата вече роля на Интернет компютъра, таблета, смартфона над телевизията като фактор, влияещ върху медийното им поведение, и оттам – като евентуален генератор на агресивно поведение. За това намирам за достижение на колежата старанието ѝ да открие водещата роля на медийното образование, целящо формирането на медийна грамотност при децата, като средство, способно да изпълнява превантивна роля по отношение на агресивното поведение. В този смисъл, намирам представения в глава втора анализ за

смислен, още повече, че добре проследява развитието на теорията и практиката в България, отнасящи се до широкото въвеждане на дигиталните технологии в образованието, както и усилията, полагани за формиране на медийна грамотност, призвана да защитава децата от отрицателното въздействие на медиите – при това – като динамика на различни нива „медийна осведоменост“ *media awareness* „медийно разбиране“ *media understanding*, „медийни нагласи“ *media attitude* , „медийно поведение“ *media behavior*.

Третата глава на дисертацията представя методологията на самото изследване, в съчетание с описанието на практическия експеримент и съпътстващият го анализ. В главата ясно са посочени темата, предметът, обектът, целите и задачите, залегнали в настоящия труд. Тук му е мястото да кажем, че методологичната рамка би могла да бъде очертана – макар и в резюме – на по-ранен етап, което би дало допълнителна яснота относно самите цели и задачи на труда.

Като развива методологическата рамка, дисертантът предлага три хипотези:

Първа: Приемаме, че медийното образование не е застъпено в достатъчна степен в предучилищна образователна степен и изостава от развитието на съвременните комуникационни технологии и базираните на тях средства.

Втора: Приемаме, че ранното медийно образование развива комуникативната компетентност у децата, подпомага тяхната социализация, развива уменията им за взаимодействие с дигиталните медии и може да играе положителна роля за намаляване на агресивното поведение в определена социална ситуация.

От моя гледна точка тези съждения са по-скоро тези, а не хипотези.

Колкото до т. нар. предварителна хипотеза, тя гласи, че *“ако в условия на социални ситуации, реализиращи се в семейството или в детския колектив и в педагогическите ситуации в детската градина се използват медийни продукти, се създават условия за превенция на агресивните прояви, стимулиране на житейски умения и медийна грамотност“*. Тук бих коригирал текста и вместо *„...се използват медийни продукти“* бих предложил *„се формира медийна грамотност, се създават условия за превенция на агресивното поведение“*. Иначе казано, това означава, че „ранното медийно образование развива комуникативна компетентност у децата, подпомага тяхната социализация, развива уменията им за взаимодействие със социалните медии, и може да играе положителна роля за намаляване на агресивното поведение в редица социални ситуации“. За мен това е безспорно, защото е факт, че децата на България започват своя Интернет опит преди да са тръгнали на училище (вж. изследване „Децата на България онлайн“, П. Кънчев, 2016) и в този смисъл те се нуждаят от помощ и подкрепа, за да може този опит да има своя положителен социализиращ ефект.

*По отношение на предмета и обекта на изследването, – като цяло – те са коректно формулирани – **обектът** - медийното образование като необходимост и условие за реализация на личността на детето с оглед промените в обществото, свързани с развитието на информационно-комуникационните технологии и нарастващи прояви на агресия, повлияна от медиите и свободния достъп до информация. **Предметът** - динамиката на отношението медийно образование – детска агресия, с аспект ранното медийно образование като фактор на социализация на децата от предучилищна възраст и реализация на медийно образование в семейната среда и педагогическото взаимодействие в детската градина и намаляващия ефект върху проявите на агресия в предучилищна детска. По отношение на **предмета** – бих предложил известно опростяване на*

формулировката в посока „динамика на отношението ранно медийно образование, реализирано в семейна среда и педагогическо взаимодействие в детската градина – намаляващо агресивно поведение. ***Що се отнася до целта на дисертационния труд -тя е разкриване на*** „значението на медийното образование за развитието на детето и като следствие - изграждане на правилно отношение към медиите (като съдържание, средства и среда); и оттам – формиране на способност при децата за овладяване на агресивните пориви и позитивно отношение към околните.

Сред задачите, произтичащи от целта на дисертационния труд, за централни откроявам следните:

-доказване на целесъобразността на развитието на медийната грамотност в детска възраст

-обосноваване на необходимостта от използване на медийните средства и послания при възпитанието и педагогическото взаимодействие на децата

-изясняване на ролите на основните субекти – родители, педагози, власти, НПО - отговорни за формиране на медийната грамотност сред децата

-доказване на нуждата от сътрудничество в тази област между всички засегнати субекти

-разглеждане на връзката – медийно потребление-засилваща се агресия в национален и общоевропейски контекст.

Приемам за целесъобразни използваните от дисертанта методи на изследване, а именно:

- Критичен анализ на основни публикации по темата
- Наблюдение на педагогически ситуации
- Педагогически експеримент

Главата предлага и детайлен анализ на резултатите, като са разгледани възможностите за интегриране на медийни продукти в работата на детските градини по всички образователни направления, с посочени примерни педагогически ситуации..

По отношение на изводите и препоръките – приемам ги, приемам и приноса на труда в теоретичен и практически аспект. Бих го резюмирал по следния начин:

1. Налице е добър анализ на експеримент, свързан с формирането на медийна грамотност сред децата в детската градина. Този анализ може да бъде от полза както за педагози и родители, така и за представители на образователни и медийни власти, с отношение по различни аспекти на проблема;
2. Направен е дизайн на анкета, която може да служи за добър ориентир на педагози и родители по отношение на динамиката при формирането на медийната грамотност при децата в предучилищна възраст.
3. Предложени са три публикувани статии на дисертанта, свързани с изследователската ѝ работа по темата на дисертацията.

Авторефератът отговаря на дисертационния труд коректно на дисертационния труд.

В заключение бих желал да изразя подкрепата си за представения труд, за който гласувам положително. По тази причина предлагам на колегите, членове на научното жури, на **Адилена Иванова Вандова** да бъде

присъдена образователната и научна степен „доктор“ в направление 1.2
ПЕДАГОГИКА (МЕДИЙНА ПЕДАГОГИКА)

01.03.2022

проф. дн Данаил Данов